

MARXISTICKÉ FILOZOFICKÉ MYSLENIE V SOVIETSKOM GRUZÍNSKU L. G. DŽACHAJA

Na pozadí prudkého rozvoja ekonomiky a kultúry všetkých sovietskych republík sa mimoriadne zreteľne črtá rozvoj marxistického filozofického myslenia národov ZSSR, vrátane Sovietskeho Gruzínska.

Filozofické myslenie má v Gruzínsku stáročnú históriu. Ešte v 4. storočí existovala Kolchydská škola filozofického a rétorického vzdelávania, a diela gruzínskeho filozofa V. storočia Petra Ivera, autora areopagitských kníh mali vplyv na rozvoj stredovekého európskeho myslenia. V 11.—12. stor. pôsobil svojrázny mysliteľ, ideológ gruzínskej renesancie, Ioann Petrici. Pokrokovými filozofickými ideami je preniknutá aj nesmrteľná poéma Šotu Rustavelliho *Bohatier v tygrej koži*, ktorá bola vytvorená v tomto období. V Athonskej škole, v Gelatskej a Ikaltskej akadémii sa intenzívne pracovalo na preklade a komentovaní pamiatok filozofickej kultúry. Gruzínski myslitelia udržiavali filozofické styky s Gréckom, Byzanciou, Arménskom, Ruskom, západnou Európou a zúčastňovali sa na vypracovaní dôležitých súdobých filozofických problémov. Nový rozmach filozofického myslenia v 18. stor. súvisel s menami: Sulchan-Saba Orbeliani, David Guramišvili a Anton Bagrationi.

Na začiatku 19. stor. reprezentoval gruzínske filozofické myslenie Solomon Dodašvili, autor *Logiky* vydanéj v r. 1827 v Peterburgu. Pozoruhodná plejáda gruzínskych verejných činiteľov šesťdesiatych rokov 19. stor. na čele s Iljom Čavčavadzem, Akakijom Ceretelim a Nikom Nikoladzem rozvíjala podľa príkladu ruských revolučných demokratov 19. stor. pokrokové demokratické idey. Gruzínska filozofia má vďaka svojim dlhoročným a bohatým tradíciám dôstojné miesto v dejinách filozofického a spoločenského myslenia národov ZSSR.

Skutočne vedeckým sa začína stávať filozofické myslenie v Gruzínsku od deväťdesiatych rokov 19. stor., keď sa v Gruzínsku začal rozširovať marxizmus. Od tých čias sa rozvíja boj marxistického dialektického materializmu s idealistickými a mechanistickými smermi. Gruzínski marxisti-leninovci Josif Stalin, Lado Kecchaveli, Alexander Culukidze, Filip Macharadze a iní viedli so svojimi protivníkmi — menševikmi, anarchistami, federalistami, národnými demokratmi a ich vodcami nielen politický, ale i filozofický boj a spolu so sociálno-politickými ideami marxizmu propagovali aj jeho dialektickomaterialistickú filozofiu. Pritom boj filozofických ideí bol práve taký vyostrený, ako boj na ekonomickom, sociálnom alebo politickom fronte.

Po nastolení sovietskej vlády v roku 1921 sa začína kvalitatívne nová etapa rozširovania marxisticko-leninskej filozofie v Gruzínsku. Nastupuje obdobie intenzívneho profesionálneho spracovania problémov marxistickej filozofie.

Profesionálna vedecká činnosť v oblasti filozofie sa v Gruzínsku široko rozvinula počínajúc založením Tbiliskej univerzity v roku 1918 a, vytvorením Petriciovej filozofickej spoločnosti v tom istom roku. Prvou fakultou Tbiliskej univerzity bola filozofická fakulta. Je to zákonité, pretože o filozofiu sa

zaujímalí a úspešne sa ňou zaoberali nielen odborníci-filozofi, ako bol Šalva Nucubidze, Sergi Danelia a iní, ale aj zakladatelia iných vedeckých škôl v Sovietskom Gruzínsku. Stačí spomenúť známeho gruzínskeho psychológa Dmitrija Uznadzeho, ktorý napísal monografiu o Bergsonovi.

Strediskom filozofickej práce v dvadsiatych rokoch sa stal univerzitný filozofický seminár, ktorý viedol Šalva Nucubidze. Význam seminára spočíval v tom, že jeho účastníci výborne poznali filozofické problémy, ktoré vzrušovali myslenie vtedajšej Európy, dobre poznali predmarxistické dejiny filozofie, vyznali sa v najnovších smeroch buržoázneho filozofického myslenia a jasne videli jeho obmedzenosť. Pretože chápali neopodstatnenosť filozofických smerov, o ktorých im prednášali počas študentských rokov na univerzitách cárskeho Ruska a buržoáznej Európy, dokázali kritizovať svojich nedávnych učiteľov, videli, že je nevyhnutné hľadať nové cesty, hľadali ich, a tak vytvárali nové filozofické systémy. Avšak účastníci spomínaného seminára zo začiatku poznali marxistickú filozofiu iba z počutia, nechápali ju a neprijímali, a preto nemohli prirodzene pri hľadaní nových ciest vo filozofii mimo marxizmu prekonať hranice predmarxistickej filozofie. Treba však spomenúť ich zaujímavé idey (najmä záujem o dialektiku, zdôrazňovanie nevyhnutnosti uznávať objektívnu realitu) a serióznú kritiku módnych súčasných buržoázných teórií. Napriek všetkému práca tohto seminára, v prvom rade samého Šalvu Nucubidzeho, ktorý vydal prvé učebnice filozofie v Gruzínsku (*Úvod do filozofie, Logika* a iné), mala určitú kladnú úlohu pri rozširovaní filozofických vedomostí a príprave profesionálnych filozofických kádrov v Gruzínsku.

Úspechy Sovietskeho Gruzínska v ekonomickej, sociálnej a kultúrnej výstavbe, ideologická práca Komunistickej strany Gruzínska, rozšírenie prác klasikov marxizmu-leninizmu, postavili pred gruzínskych vedcov úlohu prehodnotiť filozofické hodnoty. Proces tohto prehodnocovania nebol, prirodzene, ľahký ani rýchly, ale ako ukázali jeho výsledky, úspešne sa ukončil už koncom dvadsiatych rokov.

Pri osvojovaní marxisticko-leninskej filozofie sa najstaršia generácia gruzínskych filozofov presvedčila, že stála doteraz v podstate na predmarxistických pozíciách. Nie je preto prekvapujúce, že predstavitelia tejto generácie pokladali pri oboznamovaní sa s marxizmom za svoju prvoradú úlohu objasniť predovšetkým vzťah marxizmu k jeho predchodcom, vysvetliť tie racionálne momenty, ktoré zakladatelia marxizmu využili a ďalej rozvíjali. Tým bol podmienený záujem gruzínskych filozofov o dejiny filozofie.

Prvé výrazné úspechy dosiahli gruzínski profesionálni filozofi, ktorí si osvojili marxizmus, práve v tejto oblasti. Sergi Danelia napríklad zdôrazňoval vo svojich historicko-filozofických prácach význam štúdia antického filozofického myslenia pre pozitívne spracovanie svetonázorových otázok. Vo svojich monografických štúdiách: *Filozofia Xenofonta Kolofoňského* [1925], *Antická filozofia pred Sokratom* [1926], *Sokratova filozofia* [1936] podáva rozvoj filozofie pred Sokratom ako úvod k skutočne filozofickému dialektickému mysleniu antickej epochy. Sergi Danelia urobil mnoho aj pri prekladaní diel klasikov svetovej filozofie, a to Aristotelovej *Poetiky*, Descartových *Metafyzických úvah* a mnohých iných diel.

Ako prvé práce z dejín predmarxistickej filozofie treba spomenúť tiež práce Moseho Gogiberidzeho: *Rozvoj problémov materializmu a dialektiky pred Marxom* [1928] a *Dejiny filozofie* [I. zväzok], základné práce Koteho

Bakradzeho: *Problém dialektiky v nemeckom idealizme* (od Kanta po Hegela) (1929) a *Systém a metóda Hegelovej filozofie* (1936, v ruštine 1958). Táto práca bola preložená do mnohých jazykov, vrátane slovenčiny v roku 1981. V týchto monografiách Kote Bakradze zdôraznil originálnu koncepciu dejín nemeckej idealistickej dialektiky. Rozvoj nemeckej klasickej filozofie interpretuje ako jednotný dialektický pohyb, v ktorého začiatkoch sa už nachádzalo to, čo bude na konci jasne a určite objasnené, a kde každý moment sa môže pochopiť len z hľadiska celkového vývinu. Kote Bakradze odhaľuje základný nedostatok nemeckého idealizmu ako filozofie subjektu, nevyhnutnú nedôslednosť každej idealistickej dialektiky: dialektika si vyžaduje monizmus, vysvetlenie celej skutočnosti, pričom vychádza z jedného princípu. Keďže idealizmus nie je schopný vysvetliť skutočnosť, pretože vychádza iba zo subjektu, musí hľadať nesubjektívne v subjekte, a tým upadá do dualizmu. Táto nedôslednosť charakterizuje aj svojrázne protirečenie Hegelovej filozofie: v Hegelovej filozofii sa rozvíja iba duch, pričom rozvoj spočíva v sebapoznaní, a tým v návrate k sebe samému, a preto si Heglova dialektika, podobne ako aj jeho systém žiada ukončenie. Vychádzajúc z toho Kote Bakradze tvrdí, že protirečenie jednoducho neexistuje medzi Hegelovou metódou a systémom, ako sa zvyčajne predpokladá, ale medzi racionálnym momentom v Heglovej dialektike a reakčným momentom v jeho systéme.

Osobitná pozornosť sa začala v historicko-filozofických prácach venovať najmä po Celozväzovej filozofickej porade r. 1947 otázke vzniku a rozvoju marxistickej filozofie a jej vzťahu k predchádzajúcemu filozofickému mysleniu, základným rozdielom, ktorými sa líši od predchádzajúcej filozofie ako charakteristike leninskej etapy v rozvoji marxistickej filozofie.

Leninov prínos do rozvoja marxistickej filozofie sa skúmal ešte v dvadsiatych rokoch, a to predovšetkým v monografii Moseho Gogiberidzeho *Lenin ako filozof*, ktorá vyšla r. 1929. Táto, v Sovietskom zväze prvá kniha o Lenini, napísaná na základe bohatého faktografického materiálu a hlbkej vedeckej analýzy vyvolala široký ohlas vo vedeckých kruhoch, vrátane niektorých zaslužených kritických pripomienok. V dejinách sovietskej filozofie však zostala prvou veľkou serióznou štúdiou o Leninovi ako filozofovi. Leninské obdobie v rozvoji marxistickej filozofie aj v nasledujúcich rokoch púťalo pozornosť gruzínskych filozofov. Tomuto problému je konkrétne venovaná kniha Grigorija Kalandarišviliho a Ilju Tavadzeho *Lenin o Heglovej Vede a logike* (1959) a mnohé iné práce.

V období sovietskej vlády sa vytvorili všetky podmienky pre vedecké štúdium bohatej filozofickej minulosti gruzínskeho ľudu. V predrevolučnom období boli otázky týkajúce sa rozvoja filozofického myslenia len zriedka predmetom vedeckého záujmu. Problémy dejín gruzínskej filozofie sa začínajú intenzívne spracovávať od tridsiatych rokov, keď osvojenie marxisticko-leninskej metodológie vytvorilo predpoklady pre štúdium dejín gruzínskeho filozofického myslenia z marxistických pozícií. Principiálnu úlohu tu mali základné štúdie Šalvu Nucubidzeho *Záhada Pseudo-Dionýza Areopagitu* (1942), *Rustavelli a východná renesancia* (1947), *Dejiny gruzínskej filozofie* (I. zv. roku 1956, II. zv. roku 1958, v ruštine v jednom zväzku roku 1960), v ktorých je preskúmané filozofické myslenie Gruzínska od najstarších čias až po prvú tretinu 19. stor. V týchto prácach Šalva Nucubidze kritizoval europocentrické stanovisko, ktoré celkom ignorovalo úlohu východu v zložitom kultúrno-historic-

kom hnutí renesancie. Šalva Nucubidze dôkladne preštudoval pramene renesancie, zdôraznil myšlienku východnej renesancie, nastolil a osvetlil mnoho zásadných otázok gruzínskeho a všeobecného filozofického myslenia, rôzne formy boja medzi materializmom a idealizmom, dialektikou a metafyzikou v dejinách gruzínskej filozofie. Obzvlášť zaujímavá je analýza prvkov panteistického materializmu a negatívnej dialektiky v stredovekej gruzínskej filozofii.

V monografii Kiteho Megrelidzeho *Základné problémy sociológie myslenia* sa rieši problém osobitosti historickej zákonitosti, charakter determinovanosti vedomia sociálnym životom a iné filozofické problémy. Táto práca bola napísaná r. 1937, v ruštine bola prvýkrát uverejnená r. 1965 a nepriek tomu ju vedecké kruhy prijali ako skutočnú súčasnú štúdiu. Kite Megrelidze vychádza z marxistickej tézy o historicosti vedy o myslení, analyzuje údaje rôznych spoločenských disciplín — dejín, etnografie, lingvistiky, psychológie a iných a odhaľuje tak spoločenskú podstatu vedomia, presvedčivo poukazuje na neopodstatnenosť naturalistického chápania myslenia, ktoré odmieta kvalitatívny rozdiel medzi vedomím človeka a psychikou zvierat. Myslenie ľudí, zdôrazňuje Kite Megrelidze, sa nepohybuje podľa prírodných biologických zákonov, ale podľa zákonov spoločensko-historického vývinu. V práci sa skúma genéza vedomia a foriem jeho činnosti. Kite Megrelidze kritizuje tých sociológov, ktorí redukovujú formy myslenia na bezprostrednú reprodukciu spoločenského zriadenia a dokazuje, že súvis myslenia so sociálnym zriadením je sprostredkovaný spoločenskými potrebami, úlohami, ktoré nastoľuje spoločenský život, a ktorých riešenie uskutočňuje vedomie človeka. Netreba zabúdať, že tieto, dnes dobre známe marxistické pravdy, boli vyslovené koncom tridsiatych rokov, keď diskutované problémy boli obzvlášť aktuálne a nové.

Veľkú prácu vykonala v predvojnovom období najstaršia generácia gruzínskych sovietskych filozofov v oblasti marxisticko-leninskej teórie poznania, dialektiky, dejín filozofie a kritiky buržoáznej filozofie, a tak pripravila základ pre rozvoj iných filozofických disciplín — logiky, etiky, estetiky, ateizmu, sociológie, filozofických problémov prírodných vied. Široko sa rozvinula vedeckovýskumná práca vo všetkých týchto smeroch v povojnovom období, keď sa do nej zapojil veľký oddiel mladých vedcov. Prispel k tomu Filozofický ústav Akadémie vied Gruzínskej SSR, ktorý vznikol roku 1946 (od r. 1944 existoval ako filozofická sekcia historického ústavu) a nové katedry filozofie na 19 vysokých školách republiky.

Pri formovaní a rozvíjaní Filozofického ústavu AV GSSR mal osobitnú úlohu Cereteli, ktorý dlhé roky viedol ústav a dokázal zhromaždiť okolo seba skúsené filozofické kádre, schopnú mládež a zmeniť ho na vedúce stredisko filozofického bádania v republike.

Savle Cereteli je u nás známy ako vynikajúci odborník v oblasti dialektickej logiky. Vo svojich knihách: *K marxisticko-leninskému chápaniu logického* (1952), *O dialektickej povahe logického súvisu* (1956), *Princíp dôkazu* (1963), *Dialektická logika* (1965, v ruštine — 1971) a iných Savle Cereteli rozvíja myšlienku, podľa ktorej je dialektická logika filozofickou vedou o objektívnych formách pohybu, rozvoji myslenia. Práve dialektická logika je súčasne logikou, dialektikou a teóriou poznania. Podľa názoru Savleho Cereteliho dialektická logika je predovšetkým logikou kategórií a v prvom rade — kategórií logického, ktoré sú špecifickým druhom kategórií. Keď Savle Cereteli rozoberal subordináciu foriem myslenia: pojem, súd, úsudok, pokúšal sa

odhaliť antinomickosť každej z nich, pretože za základný zákon logiky pokladal zákon jednoty a boja protikladov. Táto antinomickosť sa musí vyriešiť v logicky dokonalejšej forme myslenia, ako je nekonečný úsudok, ktorý odhalil. Filozofický význam originálnej filozofickej konštrukcie dialektickej logiky, ktorú vypracoval Savle Cereteli, spočíva v tom, že táto teória odrazila zrkadlovito všetky ťažkosti pri interpretácii predmetu dialektickej logiky v súčasnej marxistickej filozofii, a do krajnosti odhalila nielen perspektívne, ale aj neperspektívne spôsoby vývinu tejto filozofickej disciplíny.

Popritom však kniha Koteho Bakradzeho *Logika* (1951) a jeho diskusný príspevok *K otázke vzťahu logiky a dialektiky*, uverejnený v časopise *Voprosy filosofii* (č. 2, s. 1950) obsahovali iné riešenie problémov logiky a vzájomného vzťahu formálnej a dialektickej logiky. Podľa Koteho Bakradzeho je formálna logika veda o zákonoch správneho myslenia. V strede záujmu tejto vedy sa nachádza teória usudzovania a dokazovania, t. j. teória získavania odvodených vedomostí. V tomto zmysle predmet formálnej logiky sa nezhoduje s predmetom dialektiky, chápanej ako logika a teória poznania. Ak sa predmet logiky zhoduje s predmetom dialektickej logiky, je jedna z týchto vied zbytočná. Kote Bakradze vystúpil proti tvrdeniu existencie dvoch vied, ktoré skúmajú jeden predmet: formálnej logiky ako elementárnej, nižšej a povrchnej vedy a dialektickej logiky ako vyššej vedy o tom istom predmete. Takéto tvrdenie o existencii dvoch vied, ktoré skúmajú jednu a tú istú zákonitosť, je nezmyselné. Diskusia okolo tohto problému pokračuje, ale život dokazuje historickú správnosť argumentácie akademika Koteho Bakradzeho: kolíziu „dvoch logík“ nevytvára celkom korektné používanie názvu „logika“ vo vzťahu k marxistickej filozofickej dialektickomaterialistickej metóde — metodológii vedecského poznania a praktickej činnosti ľudí.

K najstaršej generácii gruzínskych sovietskych filozofov patrí nedávno zosnulý akademik Angija Bočorišvili, ktorý zasvätil svoju činnosť filozofickým problémom psychológie. Jeho mnohoročné bádateľské práce boli uverejnené v trojzväzkovom diele *Zásadné otázky psychológie*, v knihách *Problém podvedomia v psychológii*, *Psychologizmus a antipsychologizmus v psychológii* a v iných. Angija Bočorišvili študoval tiež osobitosť estetického prežívania, je autorom kníh o estetike. Sú to práce: *Fenomenologická estetika* (1966) a *Kantova estetika* (1967), v ktorých dokazuje, že nielen fenomén, ale aj prežívanie estetického je určené zameraním subjektu na krásno. Pod vedením Angiju Bočorišviliiho rozpracovala skupina pracovníkov Filozofického ústavu problém človeka v marxistickej filozofii — filozofickú antropológiu.

Dôležité miesto v bádani gruzínskych sovietskych filozofov patrilo a patrí kritike základných smerov súčasnej buržoáznej filozofie: neokantizmu, fenomenológii, existencializmu, štrukturalizmu, „kritickej ontológii“, „kritickému realizmu“. Práce o kritike buržoáznej filozofie okrem jednotlivých monografií a zborníkov vyústili v Gruzínsku do obsažnej knihy — *Buržoázna filozofia 20. storočia* (1970), v ktorej sa dôkladne kriticky analyzujú idealistické smery od Nietscheho po Sartra.

Z prác predstaviteľov strednej generácie gruzínskych sovietskych filozofov si zaslúžia pozornosť práce známych vedcov, ktorí zomreli pomerne mladí: profesor Apollon Šerozija, ktorý sa preslávil hlbokým marxistickým spracovaním problémov podvedomia, profesor Zurab Kakabadze, ktorý sa ako jeden z prvých v našej krajine zaoberal analýzou problémov kulturológie z pozície

teórie hodnôt (sovietski filozofi poznajú jeho knihy, ktoré vyšli v ruštine: *Človek ako filozofický problém* (1970), *Fenomén umenia* (1980)). Profesor Vianor Kvačachija vytvoril na Tbiliskej štátnej univerzite v Gruzínsku prvé laboratórium, a potom katedru aplikovanej sociológie a vychoval kvalifikovaných mladých gruzínskych sociológov. Spoločnou integrujúcou myšlienkou týchto nadaných filozofov bolo, že hoci pracovali v rôznych oblastiach filozofie, usilovali sa každý podľa svojho aplikovať teóriu orientácie Dmitrija Uznadzeho i na objasnenie podvedomia, i na zdôvodnenie hodnotovej orientácie osobnosti, i na estetiku, a tým načrtli nový aspekt filozofického bádania v republike.

Estetické myslenie v súčasnom Gruzínsku reprezentujú mená akademika Georgija Džibladzeho, člena-korešpondenta Akadémie vied Gruzínskej SSR, riaditeľa Filozofického ústavu Nike Čavčavadzeho. V oblasti aktuálnych problémov marxisticko-leninskej filozofie plodne pracuje profesor Važa Kešelava, ktorý je hlavným redaktorom teoretického časopisu *Kommunist Gruzii*, orgánu ÚV KSS Gruzínska. Problémy dejín filozofie všestranne skúma profesor Guram Tevadze. Jeho knihu *Immanuel Kant*, ktorá vyšla nedávno, dobre poznajú odborníci. Známy je etik, profesor Gela Bandzeladze, autor dobre známej knihy *Etika* (1962, v ruštine 1965). Komplex problémov historického materializmu a rozvinutého socializmu spracováva profesor Bidzina Lutidze.

V krátkom prehľade nemožno poskytnúť úplný obraz o práci, ktorá sa vykonala v Gruzínsku v rokoch sovietskej vlády v oblasti filozofie. Stačí povedať, že dnes pôsobí v Gruzínsku viac ako 200 profesionálnych filozofov, medzi ktorými je 30 doktorov vied a viac ako 100 kandidátov filozofických vied. Všetky základné diela klasikov marxizmu-leninizmu boli preložené do gruzínčiny a vydané vo veľkých nákladoch. Dnes čítajú Gruzínci v materskom jazyku diela Platóna a Aristotela, Kanta, Hegela, Belinského, Černyševského a mnohých iných klasikov filozofie. Vo všetkých veľkých mestách Gruzínska, nielen v Tbilisi, ale aj Kutaisi, Suchumi, Batumi, Cchinvali, Gori a Telavi pracujú miestne filozofické kádre, vydávajú sa práce v gruzínskom, ruskom, abcházskom a osetinskom jazyku. Každoročne v Gruzínsku vychádza 15—20 monografií a niekoľko desiatok brožúr zo všetkých oblastí filozofie, konajú sa vedecké zasadania, konferencie a sympóziá o filozofii, a to republikové, celozväzové i medzinárodné.

Gruzínski filozofi spolu s vedcami bratských republík sovietskej krajiny tvorivo rozvíjajú marxisticko-leninskú filozofiu z pozície komunistickej straníckosti, v duchu uznesení Komunistickej strany Sovietskeho zväzu o ideologických otázkach.